

Nu een hoger kindertal kan evenwichtige leeftijdsopbouw verstoren

GIJS BEETS

Als een extra beleidsinspanning gericht op een hoger kindertal succesvol zou zijn dan kunnen er ook nadelige gevolgen optreden, bijvoorbeeld een nieuwe, eenmalige geboortegolf. Terwijl de huidige vergrijzing vanzelf eindigt als de naoorlogse geboortegolf is uitgestorven, zou Nederland dan te maken krijgen met op termijn een nieuwe vergrijzing. Misschien is niets doen daarom beter.

Foto: Morguefile/Kristine Kisky

demodata

MEER JONGENS DAN MEISJES

Er worden meer jongens dan meisjes geboren. De Europese Unie is daarop geen uitzondering. In 2005 was in de EU 51,3 procent van de geboren baby's een jongen en 48,7 procent een meisje. Dat is precies dezelfde verdeling als in 1990. Het aantal mannen in de EU was groter dan het aantal vrouwen tot ongeveer de leeftijd van 45 jaar. In de oudere leeftijdsgroepen krijgen vrouwen steeds meer de overhand. Onder 65-69-jarigen was in 2005 het aantal vrouwen zo'n 15 procent hoger dan het aantal mannen en onder de 80-plussers waren er tweemaal zoveel vrouwen als mannen. In de leeftijdsgroep 15-64 jaar, de potentiële beroepsbevolking, was het aantal vrouwen en mannen ongeveer gelijk. (Eurostat).

Minister Rouvoet heeft helemaal gelijk als hij zegt dat een bevolking met een kindertal op het vervangingsniveau (gemiddeld 2,1 kind per vrouw) geen vergrijzing kent. Bij een lager kindertal krimpt en vergrijsd de bevolking, bij een hoger gemiddelde groeit en vergroent de bevolking – mits de immigratie en emigratie precies gelijk zijn.

Een bevolking met een kindertal op vervangingsniveau, een constante gemiddelde levensverwachting en een immigratie/emigratiesaldo dat zodanig evenwichtig over de leeftijdsgroepen is verdeeld dat dit op elke leeftijd op nul uitkomt, wordt een *stationaire* bevolking genoemd. Zo'n bevolking is qua omvang en leeftijdsverdeling constant. Vanuit sociaal-economisch perspectief heeft dat veel voordelen: zo is de rijksbegroting deels afhankelijk van de leeftijdsopbouw. Indien die opbouw constant is, zijn er jaarlijks minder wijzigingen in de begroting nodig. Je zou dan bij wijze van spreken niet meer ieder jaar een Prinsjesdag nodig hebben.

Dat is allemaal theorie. De werkelijkheid is anders. Een stationaire bevolking is een utopie – want het zou betekenen dat geboorte-, sterfte-, en migratiecijfers een mensenleven lang zouden worden bevroren. In de praktijk komt dat natuurlijk nooit voor: het kindertal verandert voortdurend. En zodra het verandert, duurt het

weer een jaar of 80 voordat het effect daarvan geheel is uitgestorven.

Een stationaire bevolking bestaat dus niet; ieder mens leidt zijn eigen leven en maakt zijn eigen keuzes. Gelukkig maar. Wat de samenleving nodig heeft, is in de slaapkamer doorgaans volstrekt onbelangrijk. Kinderen worden hopelijk steeds uit liefde geboren, niet om later vermeende vergrijzingsperikelen te helpen overbruggen. Het is zelfs de vraag of we de vergrijzing wel te lijf moeten gaan. Als we kijken naar de oorzaak van de huidige vergrijzing: deze versnelt door de relatief grote en langdurige naoorlogse geboortegolf tussen 1946 en 1969 – de babyboomers worden nu 65 jaar. Na 1969 daalde het kindertal bovendien ongekend snel. Maar Nederland zit daarmee in vergrijzingsopzicht nog altijd in de Europese middenmoot; andere landen vergrijzen sneller en heftiger.

Vergrijzing eindigt vanzelf

Zodra onze naoorlogse geboortegolf is uitgestorven komt Nederland naar verwachting in rustiger demografisch vaarwater terecht. Er treedt dan zelfs enige vergroening op. Dat betekent dat de vergrijzing vanzelf eindigt. Op dit moment is 14 procent van de bevolking 65-plus, rond 2040 zal dat percentage rond de 26 liggen, en daarna zakken richting 22. In totaal dus een stijging, maar dat moet wel in perspectief worden gezien: we hebben de meeste vergrijzing al achter de rug. Rond 1900 was vijf procent van de bevolking 65-plus, nu drie keer zoveel. Heeft dat ons voor onmogelijke problemen gesteld?

Rond 2040 zouden we dus dichtbij een stationaire bevolking komen, met alle sociaal-economische voordelen van dien. Een verhoging van het kindertal, zoals door Rouvoet bepleit, kan ons daar maar al te gemakkelijk verder vanaf brengen.

Minder kinderen dan gewenst

Zoals uit de navolgende bijdrage van Aat Liefbroer blijkt, krijgen veel mensen uiteindelijk minder kinderen dan zij eerder in hun leven wensten. Om allerlei redenen kan de wens naar beneden worden bijgesteld, of blijft de realisering van de kindervens uit; het eerste omdat het leven bijvoorbeeld ineens een andere wending neemt, het laatste doordat er geen partner (meer) is of omdat een zwangerschap uitblijft. Bij 'geboortepolitiek' is het niet verstandig om over één nacht ijs te gaan. Het is zelfs de vraag of een uiteindelijk kindertal van meer dan 1,8

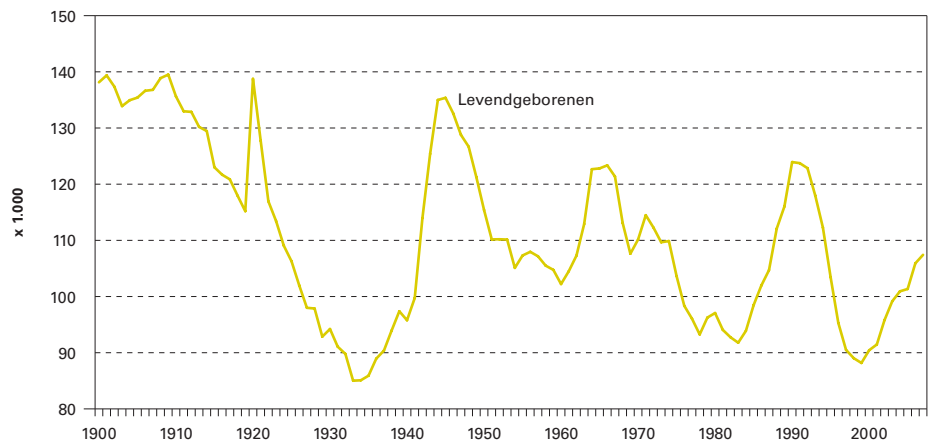
kinderen per vrouw in Nederland realiseerbaar zal zijn. We hebben vrouwen immers ook nog gestimuleerd om goed op hun toekomst voorbereid te zijn. En een hoge opleiding is een uitstekend anticonceptivum. Vrijwillige kinderloosheid zal daarom eerder stijgen dan dalen. Dat het kindertal op dit moment op 1,7 staat, heeft vooral te maken met uitstelgedrag. Doordat de leeftijd van de moeder bij de geboorte van haar eerste kind het afgelopen decennium al minder sterk is gestegen dan daarvoor is het (periode)kindertal al van een dieptepunt rond 1,5 (begin jaren tachtig) opgelopen tot 1,7 nu. Als die leeftijd helemaal niet meer verder stijgt, zal het (periode)kindertal 'automatisch' op 1,8 uitkomen, en gelijk worden aan het (geboortecohort)kindertal dat vrouwen uiteindelijk realiseren. Vrouwen geboren tussen 1955 en 1965 hebben gemiddeld tussen de 1,80 en 1,85 kinderen gekregen.

Beleidsmaatregelen weinig effect

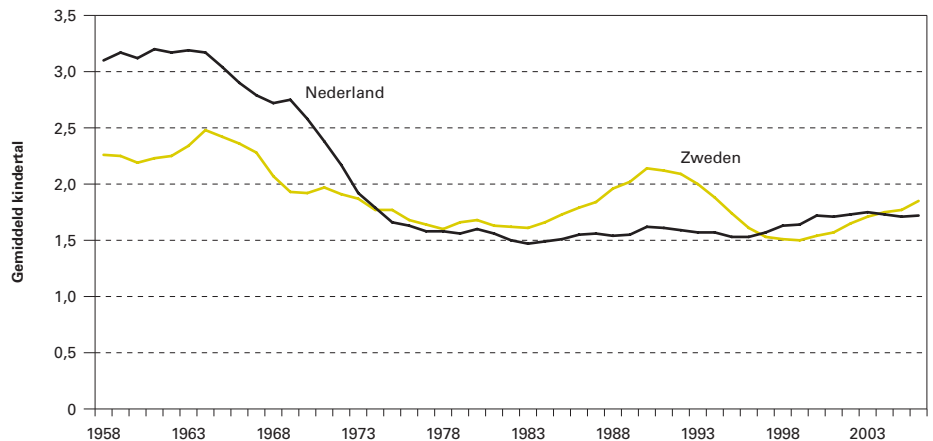
Wetenschappelijk onderzoek wijst uit dat beleidsmaatregelen om het kindertal te verhogen maar in beperkte mate effect hebben. Aanvankelijk lijken sommige maatregelen effectief, maar uiteindelijk blijkt vaak dat mensen niet méér kinderen, maar deze alleen wat eerder hebben gekregen. Dat leidt tot een tijdelijke geboortegolf, gevolgd door een dip in de geboortecijfers. Het genereuze Zweedse beleid rond ouderschapsverlof dat eind jaren tachtig werd ingevoerd maar een aantal jaren daarna te duur bleek en toen werd teruggeschroefd, heeft bijvoorbeeld volstrekt onverwacht zo'n golf opgeleverd: een top van 123.000 levendgeborenen in 1991 en een dip naar 88.000 in 1999, dat wil zeggen 30 procent lager (zie figuur 1). Het uiteindelijke kindertal veranderde echter in Zweden niet of nauwelijks (figuren 2 en 3). Wel stagneerde eind jaren tachtig de stijging van de leeftijd (van de moeder) bij de geboorte van het eerste kind (figuur 4) met de geboortegolf als gevolg, maar enige tijd later steeg die leeftijd weer verder en dat leverde de geboortedip op. Die dip wordt nu gevolgd door een na-ijleffect. Het duurt weer een mensenleven voordat die golven zijn verdwenen. Beleidsmakers voorzien zo'n dip vaak niet en tegen de tijd dat deze optreedt, wordt een volgende minister geconfronteerd met bijvoorbeeld een overschot aan nieuw gebouwde scholen en opvangcentra. Daarom zijn demografische constanten ook zo mooi: ze voorkomen onvoorziene problemen. Het kindertal in Nederland is al circa 30 jaar redelijk stabiel, en die stabiliteit moet vooral niet worden verstoord (figuur 3). Weliswaar is het Nederlandse kindertal een fractie lager dan dat in Zweden, maar Zweden is op dit moment veel sterker vergrijsd. Nederland zal Zweden op dat punt heel langzaam naderen en over een jaar of 20 passeren, maar ook dan nog zal Nederland zich, internationaal gezien, in de middenmoot bevinden.

Voordeel van een kindertal beneden vervangingsniveau is ook dat de bevolkingsomvang van Nederland op termijn zal dalen. Met het huidige kindertal gaat dat overigens niet snel: het ziet er niet naar uit dat het inwonertal tegen

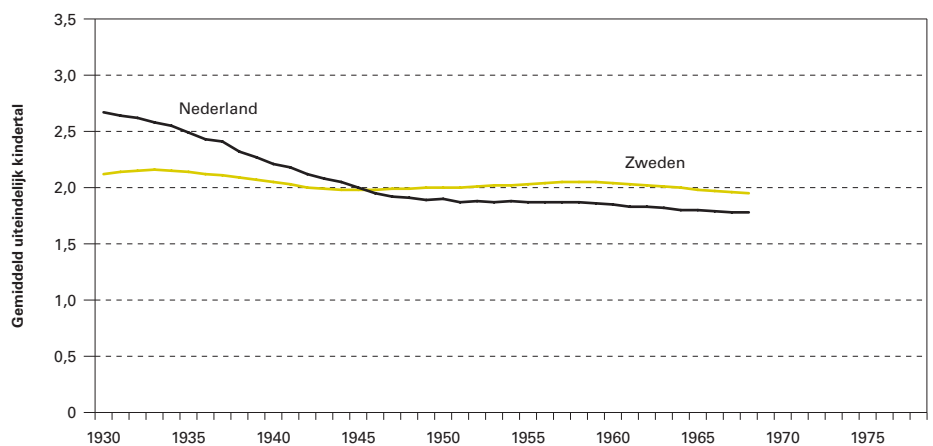
Figuur 1. Aantal levendgeborenen in Zweden, absoluut, 1900-2007

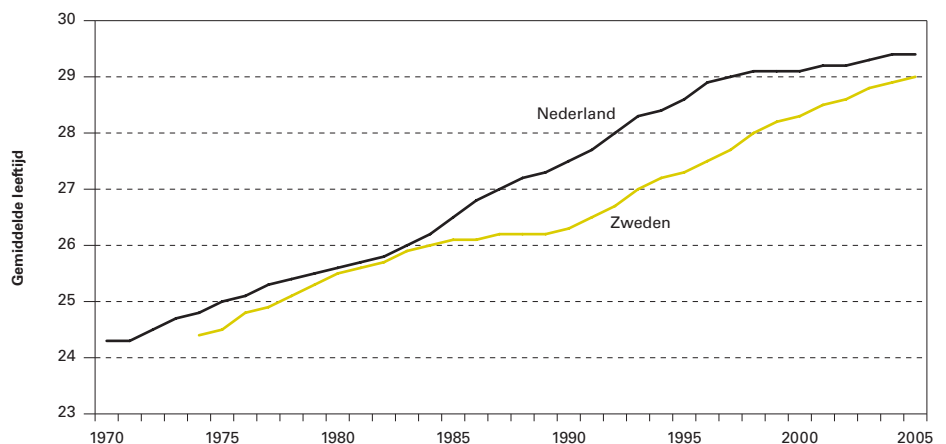
Figuur 2. Gemiddeld kindertal per vrouw, Nederland en Zweden, per kalenderjaar 1958-2007

Figuur 3. Gemiddeld uiteindelijk kindertal per vrouw, Nederland en Zweden, per geboortjaar moeder 1930-1970

Figuur 4. Gemiddelde leeftijd van de moeder bij de geboorte van haar eerste kind, Nederland en Zweden, kalenderjaren 1970-2006

2100 onder de 16 miljoen zal zijn gedaald. Stel dat Nederland nu ineens een kindertal van 2,1 zou hebben dan betekent dat jaarlijks rond 40.000 baby's erbij. Volgens het NIDI-onderzoek *Meningen en Opvattingen van de bevolking over Aspecten van het Bevolkingsvraagstuk* in het jaar 2000 is er vooral in regio's waar de bevolkingsdruk hoog is een voorkeur voor een kleinere bevolking.

Nederland is dus gebaat bij een kindertal dat zoveel mogelijk met rust wordt gelaten. Welis-

waar is het wenselijk om (sociaal-economische) belemmeringen weg te nemen die het mensen moeilijk maken om hun kindertal te realiseren maar veranderingen in dat beleid moeten niet tot effecten leiden waar men later weer spijt van heeft.

Deze bijdrage is in verkorte vorm ook gepubliceerd in *nrc.next* van 3 maart 2008.

Drs. G.C.N. Beets, NIDI. E-mail: beets@nidi.nl